

Світлана ГЛАЗОВА,
кандидат філологічних наук, доцент (БДПУ)
Анастасія СТЕЛЬМАХ,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти 1 курсу,
Бердянський державний педагогічний університет

УЖИВАННЯ ДІЄСЛІВНИХ ОДНОСКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ В УСНІЙ НАРОДНІЙ ТВОРЧОСТІ

Актуальність. Односкладні синтаксичні конструкції стала невід'ємним елементом художньої творчості, бо саме там мають значний стилістичний потенціал. Свідоме їх використання, відхід від традиційних двоскладних одиниць синтаксису, зумисне насичення їх різноманітністю формує мову фольклорних текстів.

Ступінь досліджуваності проблеми. Дослідження синтаксису, зокрема односкладного речення та пов'язані з ними проблеми привертати увагу багатьох відомих вітчизняних та зарубіжних лінгвістів: В. Бабайцевої, І. Вихованця, Р. Гренді, М. Грунського, Н. Гудмена, П. Леканта, О. Пешковського, О. Шахматова та інших. У наукових розвідках використовують різні принципи класифікації односкладних речень.

Багатоаспектний характер односкладного речення як синтаксичної одиниці зумовлює необхідність його комплексного аналізу саме у народному мовному середовищі, де такі конструкції виконують насамперед експресивну, а не комунікативну функцію.

Мета – представити типологію дієслівних односкладних речень, що функціонують в усній народній творчості.

У роботі використовуємо елементи стилістичного аналізу та лінгвістичного опису.

Сутність дослідження. Проведене дослідження, присвячене дієслівним односкладним реченням в усній народній творчості, засвідчило: односкладною називають конструкцію, у якій наявний лише один із головних членів і яка за змістом не передбачає відсутнього, наприклад у фольклорі:

*Заспіваймо пісню веселеньку про сусідку молоденьку,
Брехнею далеко не заїдеш,
Учителя і дерево пізнають по плодах,
Вчись не до старості, а до смерті,
І хліба немає, і зима йде, і сіна немає,
Уже вечоріє, а вони все б'ються,*

*Обидві хати було так же прехороше розмальовано
когутиками та квіточками, виногородами й вазонами, так буро
розцяцькована, що й пальцем не було де ткнуть,*

Та як же не шанувать такої худоби?,

Кленки, липи, ясен, дуб, ліщина,

Дітей багато, нікому робить [3].

Ці конструкції поділяються на різновиди залежно від того, як виражено їх головний член [1, с. 232].

Односкладним реченням, як і двоскладним, однаково притаманні основні, неодмінні і спільні ознаки загальної категорії речення: синтаксична й логічна членованість, співвіднесеність із дійсністю, здатність виражати відносно закінчену думку та інші.

Порівняно з двоскладними реченнями, які становлять основний, найбільш поширений і стандартний тип речення, односкладні структури кількісно менше виявлені в усіх формах і стилях мови [2].

Односкладні речення бувають кількох типів, кожен з яких представлений значною кількістю різновидів. Їх встановлюють у залежності від граматичної форми і значення головного члена. У них найвиразніше проявляється різний характер реалізованої в односкладному реченні думки.

Залежно від способу вираження та семантики головного члена односкладні речення поділяються на дієслівні та іменні (номінативні), які з різною частотністю функціують в усній народній творчості.

До дієслівних односкладних речень, що спостерігаємо у творах фольклору, належать такі односкладні:

• **означено-особові** речення:

То світу божого не бачу [3];

• **неозначено-особові:**

Решетом воду не носять,

Вуглем полотна не білять,

Не святі горшки ліплять,

Дали вовчий білет,

Назад тільки раки лазять [3];

• **узагальнено-особові:**

Не хвались, як їдеш у поле, а хвались, як їдеш з поля,

Стоїш високо – не будь гордим, стоїш низько – не гнися,

Слухай кожного, але не з кожним говори,

Чистим зерном сійте поле, вродить хліб як море,

*Здобудемо освіту – побачимо більше світу,
Не хвали мене в вічі, не гудь поза очі,
старого горобця на полові не обдуриш,
Учи народ, учися і в народу [3];*

• **безособові:**

*Ой у полі жито копитами збито, під білою березою
козаченька вбито,
Від козла ні шерсті, ні молока немає,
Ледачому все ніколи [3];*

• **інфінитивні:**

*Двічі молодим не бути,
Знати пана по халявах [3].*

Ці різновиди становлять різні граматично-семантичні й функційні одиниці мови, втілюють у собі такі структурні моделі речення, які займають неоднакове місце на змістовій осі «означеність – неозначеність».

Усі типи дієслівних односкладних речень об'єднує одна спільна синтаксична ознака – однотипність синтаксичної функції головного члена речення, який підпорядковує собі всі інші члени, не залежачи від жодного з них.

Основні висновки. Отже, аналіз наукової синтаксичної та лінгвостилістичної літератури дозволив виявити особливості основних типів дієслівних односкладних реченневих структур. Спостереження за функціонуванням таких конструкцій в усній народній творчості засвідчує широку їх уживаність. Найчастотнішим функціонуванням характеризуються узагальнено-особові односкладні речення, які у фольклорі виконують різноманітні функції (умовно-наслідкові; поради чи перестороги, застереження; можливості чи неможливості дії).

ЛІТЕРАТУРА

1. Білодід І. К. Сучасна українська літературна мова: Лексика і фразеологія / за заг. ред. акад. АН УРСР І. К. Білодіда. Київ: Наук. думка, 1973. 439 с.
2. Стельмах А. С. Проблеми односкладних речень у працях класиків-лінгвістів. *Мова і соціум: етнокультурний аспект: матеріали ІХ Міжнародної наукової інтернет-конференції (м. Бердянськ, 11 листопада 2022 р.): зб. публікацій / гол. ред. С. Глазова. Бердянськ: БДПУ, 2022. С. 180–182.*